

14. Grimes M.K. Harry Potter: Fairy Tale Prince, Real Boy, and Archetypal Hero. *The Ivory Tower and Harry Potter: Perspectives on a Literary Phenomenon* / ed. by L.A. Whited. Columbia ; London : University of Missouri Press, 2002. P. 89–122.
15. Murphy D. Jesus Potter Harry Christ. Portland, Oregon : Holyblasphemy Press, 2011. 459 p.
16. Лімборський І. Weltliteratur за доби глобалізації: пошуки нової посткультурної ідентичності. *Слово і Час*. 2008. № 6. С. 3–10.
17. Крусанов П. Американская дырка : роман. *Октябрь*. 2005. № 8. С. 3–49.

УДК 811.112.2'373.47-25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.41>

СТАТУС ЗВЕРТАННЯ В ЕМОТИВНОМУ РОЗМОВНОМУ ДІАЛОЗІ ТЕЛЕНОВЕЛИ: УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ПАРАЛЕЛІ

VOCATIVE STATUS IN THE EMOTIONAL CONVERSATIONAL DIALOGUE OF TELENOVELS: UKRAINIAN-GERMAN PARALLELS

Меньшикова О.С.,

orcid.org/0000-0002-4956-6676

*аспірант кафедри германських та східних мов
Міжнародного гуманітарного університету*

У статті розглянуто питання доцільності компаративного дослідження звертання на матеріалі кінематографу загальною та емоційною кіно-діалогом німецьких та українських оригінальних теленовел як перспективного лінгвістичного масиву тексту зокрема ("Sturm der Liebe", "Alisa – folge deinem Herzen", "Wege zum Glück, Spuren im Sand" та «Тільки кохання», «Дві матері», «Обручка з рубіном» (12 000 речень, близько 80 000 слів)). Звертання розглядається в рамках антропоцентричної парадигми як соціокультурний та етнокультурний елемент, який зумовлюють такі чинники, як соціальний статус, рівень освіти, вікові та гендерні особливості комунікантів. Важливу роль відіграють настрій та емоційний стан співбесідників. У статті з'ясовано специфіку вживання різних іменних форм звертання в українських та німецьких теленовелах для ілюстрації позитивних та негативних емоцій на екрані. Зафіксовані звертання типологізуються з урахуванням структурних та семантичних ознак. На матеріалі дослідження проводяться статистичний аналіз та інвентаризація звертань-емотивів і звертань на позначення членів родини, що дає змогу встановити низку етнокультурних особливостей. Серед типологічних груп звертань особлива увага приділяється українським та німецьким антропонімам, родинним номінаціям, пестливим та іронічним звертанням. У статті розглянуто проблему пошуку еквівалентів емотивним звертанням, що ускладнюється наявністю словотвірних моделей в українській мові, які майже повністю відсутні в німецькій. За результатами статистичних підрахунків бачимо, що українська вибірка значно більш насичена звертаннями, як і спектр синонімічної варіативності звертань в українській мові представлено значно ширше. В ході аналізу можна дійти висновку, що структурна побудова висловлювань зі звертанням в обох мовах має спільні риси: найбільш продуктивна модель для обох мов – препозиція звертання у реченні.

Ключові слова: звертання, емотивний діалог, позитивні/негативні емоції, теленовела.

The article draws attention to appropriateness of the comparative study of vocatives based on cinematographic database, especially German and Ukrainian emotional dialogues in original telenovelas as a perspective linguistic bulk of the text ("Sturm der Liebe", "Alisa – folge deinem Herzen", "Wege zum Glück, Spuren im Sand" and "Only love", "Two mothers", "Ruby wedding ring" (12 000 sentences, about 80 000 words)).

The vocative is considered within the anthropocentric paradigm as a socio-cultural and ethno cultural element, which is determined by such factors as social status, level of education, age and gender characteristics of communicators. The mood and emotional state of the interlocutors play an important role. The article clarifies the specifics of use of different vocatives nominal forms in Ukrainian and German telenovelas to illustrate positive and negative emotions on the TV. According to qualitative analysis the vocatives are classified due to structural and semantic features. Basing on the presented material we analyzed and catalogued emotive vocatives with the emphasis on the status, frequency, and semantics of emotive vocatives, which allows to establish a number of ethno-cultural features. Among the typological groups, special attention is paid to Ukrainian and German anthroponyms, family nominations, affectionate and ironic vocatives. The article considers the problem of finding equivalents of emotional vocatives, which is complicated by the presence of word-forming models in the Ukrainian language, which are almost completely absent in German. According to the results of statistical calculations, we can see that the Ukrainian sample is much more saturated with vocatives, as well as the spectrum of synonymous variability of vocatives in the Ukrainian language is presented much wider. Due to statistic data it can be concluded that the sentence structure of vocatives in both languages has common features: the most productive model for both languages is the preposition of a vocative in a sentence.

Key words: vocative, emotional dialogue, positive/negative emotions, telenovela.

Постановка проблеми. Сьогодні в контексті антропоцентричної парадигми звертання досліджується не тільки як структурний елемент речення з певним набором функцій, але й як соціокультурний та етнокультурний компонент [1; 2; 14; 16; 17]. Хоча в науковій літературі звертання віднесено до вагомих мовних універсалій, в кожній лінгвокультурі форма звертання в рамках мовленнєвого етикету реалізується по-різному і має специфічні структурні, семантичні та етнічні особливості [1, с. 3]. Вибір іменних та займенникових форм звертання зумовлюють також такі чинники, як соціальний статус, рівень освіти, вікові та гендерні особливості комунікантів, важливу роль відіграють настрій та емоційний стан співбесідників [16, с. 73–75]. Під час звертання до співбесідника ми висловлюємо свої емоції, оцінюємо комунікативні ситуації та власне співбесідникові. Таким чином, результат бесіди може залежати від того, яку вербальну форму звертання було вибрано та який емотивний смисл було до неї закладено [4, с. 198]. Звертання номінує адресата як індексальний знак та виконує вокативну функцію, водночас контекст, вербальні та невербальні фактори нашаровують емоційно-оцінні конотації [3, с. 81–82].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз емотивного мовлення спирається на фундаментальну базу розробок та досліджень на різних мовних та мовленнєвих рівнях, а саме фонетичному [5], морфологічному та словотвірному [8; 14], лексико-семантичному [7; 9; 13; 14], фразеологічному [11], граматичному та синтаксичному [6; 18], текстовому [19; 20], стилістичному [12]; на матеріалі різних мов, а саме англійської [10; 14]; німецької [6; 13; 19, 20]; української [12]; французької [11]; зіставних емотивних досліджень [7; 9; 18; 20]. Дослідження проблематики щодо статусу звертання в емотивному мовленні набувають популярності з кінця ХХ сторіччя, але мають фрагментарний характер. Емотивна функція звертання розглядається в рамках тео-

рії речових актів [3], в дослідженнях емотивної семантики [1; 4; 7], в соціально-лінгвістичних та компаративних лінгвокультурологічних дослідженнях [4; 7; 16; 17].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є з'ясування специфіки вживання різних іменних форм звертання в українських та німецьких теленовелах для ілюстрації позитивних та негативних емоцій на екрані. Для досягнення поставленої мети треба розв'язати такі задачі, як виокремлення з потоку позитивних та негативних емотивних висловлювань іменних звертань; класифікація зафіксованих звертань за семантичними та структурними ознаками; порівняння співвідношення та частотності різних типів звертань на матеріалі позитивних та негативних емотивних висловлювань; проведення паралелей в обох досліджуваних мовах.

Матеріалом для дослідження стали звертання з масиву емотивних речень оригінальних німецьких та українських теленовел, таких як “Sturm der Liebe”, “Alisa – folge deinem Herzen”, “Wege zum Glück, Spuren im Sand”, «Тільки кохання», «Дві матері» та «Обручка з рубіном» (12 000 речень, біля 80 000 слів).

Виклад основного матеріалу. На першому етапі з масиву емотивних речень німецьких та українських теленовел були відібрані речення, в яких наявні іменні звертання. На матеріалі української мови щільність звертань виявилася вищою, удільна вага речень зі звертаннями склала 10%. На матеріалі німецької мови звертання були зафіксовані в 7% речень. В обох досліджуваних мовах звертання були поділені на 3 групи, такі як антропоніми, родинні номінації, звертання-емотиви (рис. 1, 2).

Як наочно видно з наведених діаграм (рис. 1, 2), в обох досліджуваних мовах найбільш продуктивною моделлю виявились звертання-антропоніми (приклади (1), (2)).

(1) *Солодке життя в нас настало, Галюню.*
(Дві матері: серія 2, 43:02)

Рис. 1. Типологізація звертань в емотивних висловлюваннях на матеріалі української мови, %

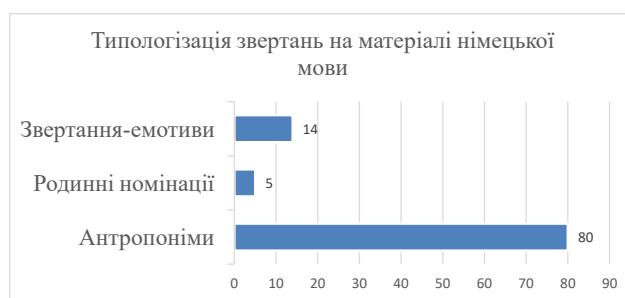

Рис. 2. Типологізація звертань в емотивних висловлюваннях на матеріалі німецької мови, %

(2) *Artur, schock uns nicht so. (Артур, не шокуй нас так)* (Wege zum Glück, Spuren im Sand: серія 14, 06:46)

На відміну від української мови, німецькі антропоніми майже стовідсотково вживаються без будь-якої додаткової суфіксації: *Lars, Adrian, Tina*. Емотивний ефект та демонстрація ставлення до співбесідників досягаються через паралінгвістичні фактори, які супроводжують вимову антропоніму. В українській мові спостерігається висока варіативність форм імені через суфіксацію: *Сергій, Сергійко, Сергійчику; Алю, Альбіно, Альбіночко, Алюню*, що надає антропонімічним звертанням додаткової виразності. За нашими статистичними даними, в обох досліджуваних мовах щільність антропонімів у реченнях з негативним емоційним навантаженням превалює над щільністю антропонімів у позитивних висловлюваннях: 71% до 60% в українських теленовелах; 88% до 67% в німецьких теленовелах. Крім того наявність зменшувально-пестливих суфіксів у словотворенні української мови більш типова для висловлення позитивної емотивності.

Найістотніші відмінності в реалізації звертань були зафіксовані в типологічній групі **родинних номінацій** (відповідно до функції в родині) (приклади (3), (4)).

(3) *Доню, ну не плач, не плач.* (Тільки кохання: серія 15, 03:36)

(4) *Мама, was soll denn das jetzt? (Мамо, і що це зараз означає?)* (Alisa – folge deinem Herzen: серія 185, 29:06)

Родинні номінації виявилися значно більш типовими в україномовному масиві тексту (19% від усіх звертань в українській мові та лише 5% в німецькій). На матеріалі німецької мови були зафіксовані тільки частотні звернення до матері в 3 варіантах: *Mama* (мама), *Mutti* (матуся), *Mutter* (мама) та поодинокі номінації батька *Papa* (тата), *Vater* (батько). На матеріалі української мови визначено такі родинні функції в ролі звертання з різними продуктивними словотвірними моделями суфіксації:

1) звертання до матері: *мамо/мама, мам, ма, мамочко/мамочка, матусю, мамусю, матінко*;

2) звертання до тата: *тата/тату, татусю, таточко*;

3) звертання до дочки: *доню, донечко*;

4) звертання до сина: *сину, синку, синок, синачку*;

5) звертання до сестри: *сестро, сестричко*;

6) звертання до брата: *brate, братику*;

7) звертання до бабусі та дідуся: *дідуся, бабусю*;

8) звертання до тітки: *тьоть + ім'я*.

Найчастотнішим виявилися звертання до матері. На матеріалі позитивної емотивності частотними виявились як нейтральні, так і суфіксальні варіанти, на матеріалі негативної емотивності суфіксальні варіанти виявились нечастотними. Вважаємо, що отримані дані дають змогу зробити припущення про більш тісні родинні зв'язки в українській лінгвокультурі та універсальний тісний зв'язок із матір'ю.

Звертання-емотиви, або пестливі, іронічні та емоційні номінації, (приклади (5), (6)) в обох мовах виявились більш частотними у матеріалі позитивних емотивних висловлювань.

(5) *Моя люба, здрастуй.* (Тільки кохання: серія 100, 01:04)

(6) *Guten Morgen, mein Schatz. (Доброго ранку, дорогий мій)* (Sturm der Liebe: серія 2620, 44:33)

В українських теленовелах зазначено такий більш широкий синонімічний спектр звертань-емотивів:

1) на матеріалі речень із позитивною емотивністю: *кохана/коханий, серденько, красуня, королева, білочко, розумниця, розумничка, помічниця, майстриня, Попелюшка, сонце, сонечко, котику, кицю, дорогий, дороженький, маленька, мала, люба, дівчинка, дівчата, дівчатка, хлопчику, друже, фантазер, хитрунчик, голова, щасливчик, золота рибка, суперстар, Паворотті, шановний, жіночки-паняночки, дурненька, розбишаку*;

2) на матеріалі речень із негативною емотивністю: *потвора, зрадниця, придурок, бідолаха, студенточко, ідіот, стерво, мент, люба, пане + ім'я*.

В німецьких теленовелах зафіксовані тільки такі звернення:

1) на матеріалі речень із позитивною емотивністю: *Schatz* (дорогий), *Liebling* (коханий, любий), *Süße* (миленька), *lieber...* (дорогий...), *mein Freund* (друг мій), *Engel* (янгол), *Spätzchen* (горобчику), *Amore* (любов моя), *Mäuschen* (мишеня), *Streber* (ботан), *meine kleine Wildkatze* (моя маленька, дика кішка);

2) на матеріалі речень із негативною емотивністю: *Mistkerl* (надлюка), *Idiot* (ідіот), *Alter* (старий), *Schatz* (дорогий), *Leute* (люди).

На матеріалі обох мов для позитивних звертань-емотивів типове додавання особового займенника «мій»: *моя королева, моя ти дівчинка, моя кохана, розбишако мій, любі мої; mein Schatz* (мій дорогий), *meine kleine Wildkatze* (моя маленька, дика кішка), *mein großer Soziologe* (мій великий соціолог).

За умов універсальності морфологічних засобів парадигмам форм звертання в кожній мові притаманні свої структурні особливості [1, с. 3].

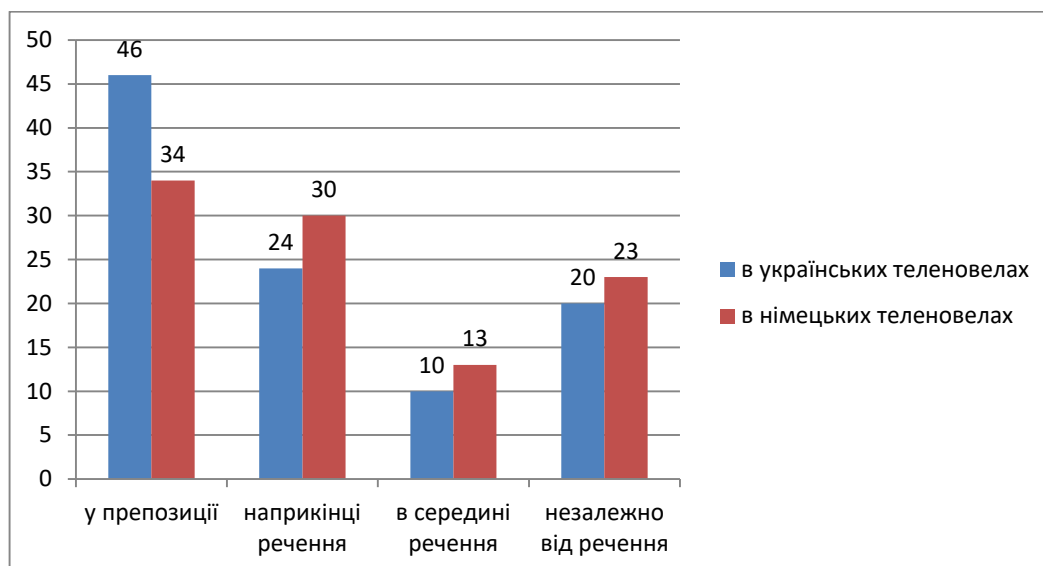

Рис. 3. Синтаксична позиція звертання в реченні, %

В українській морфологічній системі для реалізації функції звертання існує особлива форма кличного відмінку. В сучасній німецькій мові такої форми іменника немає, а її функції виконує називний відмінок [2, с. 68]. Відмінність форм називного та кличного відмінків в українській мові надає останньому певної виразності, у німецькій же мові номінатив звучить стилістично нейтральніше [2, с. 70]. Емотивний ефект більш нейтрального німецького найменування за необхідності підсилюється імпліцитно через додавання інтенсифікаторів. Крім того, серед антропонімічних розбіжностей української та німецької мов слід зазначити наявність імен по батькові в українській мові, що в німецькій мові нівелюється етикетними шаблонами звертання.

У фактичному матеріалі теленовел обох мов були зафіксовані тільки поодинокі поширені звертання, продуктивними структурними моделями стали такі: непоширене звертання, звертання + займенник «мій».

На матеріалі обох мов визначено такі позиції звертання в реченні (рис. 3):

- 1) у препозиції;
- 2) наприкінці речення;
- 3) в середині речення;
- 4) незалежно від речення.

З наведеної діаграми можна зробити висновок, що звертання частіше за все вживається у пре-

позиції до речення (46% та 34%), на другому місці виявилась модель зі звертанням наприкінці речення (24% та 30%). Моделі зі звертанням в середині або вживання звертання незалежно від речення в обох мовах виявились менш частотними.

Висновки. На основі проведеного дослідження доходимо висновку, що в моделюванні звертань персонажних реплік у німецьких та українських теленовелах наявні деякі розбіжності, як наявні розбіжності в моделюванні позитивних та негативних емоцій. На матеріалі української мови в емотивних висловлюваннях теленовел зафіксовано вищу щільність звертань, як і вищу словотвірну та синонімічну варіативність. Крім того, в українській мові значно більше уваги приділяється родинним зв'язкам, які підкреслюються через звернення з номінацією усіх членів родини. В німецькій мові можна простежити такий зв'язок тільки з матір'ю. Пестливі та емотивні звертання в українській мові наявні як у реченнях з позитивною, так і в реченнях з негативною емотивністю, але цей тип звертань у реченнях з негативною емотивністю менш частотний, особливо в німецьких теленовелах. Найбільш ефективним типом звертань в обох мовах є антропонімічний варіант із можливим додаванням інтенсифікаторів та пестливих суфіксів в українській мові в препозиції до речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Величко Н.М. Засоби звертання в німецькій мові другої половини XX – початку XXI століття: соціолінгвістичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2017. 260 с.
2. Жлуктенко Ю.О. Німецько-українські мовні паралелі (порівняльно-типологічна граматики). Київ : Вища школа, 1977. 263 с.

3. Кожухова Л.В. Речевой акт обращения. *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2007. № 48. С. 80–85. URL: <http://vestnik.stavsu.ru/48-2007/12.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Калечиц Е. Обращения как способ выражения эмоций (на материале русского, белорусского и словацкого языков). *Studia rossica posnaniensia*. Poznań : Adam Mickiewicz University Press, 2019. Vol. XLIV/2. P. 195–207. URL: <file:///C:/Users/38095/Downloads/19660-Tekst%20artyku%C5%82u-40819-1-10-20190905.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
5. Каліта А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 2001. 351 с.
6. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка. Москва : Флинта, 2004. 240 с.
7. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. Волгоград : Перемена, 2001. 495 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/238881> (дата звернення: 15.05.2021).
8. Мельничук Н.О. Ад'єктивні емосемізми в англійськомовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Чернівці, 2015. 227 с.
9. Мягкова О.Ю. Эмоционально-чувственный компонент значения слова: вопросы теории : дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19. Москва, 2000. 247 с.
10. Орлова Н.Н. Языковые средства выражения эмоций: синтаксический аспект (на материале современной английской прозы) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19, 10.02.04. Ростов-на-Дону, 2009. 188 с.
11. Синельникова И.И. Фразеосемантическое поле «Эмоциональные состояния человека» (на материале французского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05. Белгород, 2008. 226 с.
12. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
13. Шавловська Т.С. Емотивність молодіжного лексикону (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05. Ізмаїл, 2011. 197 с.
14. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
15. Ammon U. Die Stellung der deutschen Sprache in der Welt. Berlin ; München ; Boston : de Gruyter, 2015. 1295 s.
16. Ammon U. Zur sozialen Funktion der pronominalen Anrede im Deutschen. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*. 1972. № 2 (7). S. 73–88.
17. Günthner S. Praktiken erhöhter Dialogizität: onymische Anredeformen als Gesten personifizierter Zuwendung. *Zeitschrift für germanistische Linguistik*. 2016. № 44 (3). S. 406–436.
18. Kailuweit R. Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben. Tübingen : Niemeyer Verl., 2005. 372 s.
19. Ortner H. Text und Emotion. Theorie, Methode und Anwendungsbeispiele emotionslinguistischer Textanalyse. Tübingen : Narr Francke Attempto Verl., 2014. 586 s.
20. Ouden B. Translation und Emotion: Untersuchung einer besonderen Komponente des Dolmetschens. Transkulturalität – Translation – Transfer, Band 27. Berlin : Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2017. 438 s.